

جامعه‌پذیری سیاسی
در کتب درسی دوره ابتدایی

www.ketab.ir

ابراهیم محسنی آهویی

رضا کاوند

سرشناسه: کاوند، رضا، ۱۳۵۸-
عنوان و نام پدیدآور: جامعه‌پذیری سیاسی در کتب درسی دوره ابتدایی/ رضا کاوند، ابراهیم محسنی‌آهویی.
مشخصات نشر: بروجرد: دانشگاه آیت‌الله العظمی بروجردی (ره)، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری: ۸۱ص: مصور(رنگی)، جدول، نمودار(رنگی).
شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۹۸۴۰۶-۶-۵

وضعیت فهرست نویسی: فیپا

یادداشت: کتابنامه ص: ۸۱-۷۳.
موضوع: آموزش ابتدایی - ایران - کتاب‌های درسی - ارزشیابی - نمونه‌پژوهی.
موضوع: Education, Elementary -- Textbooks -- Evaluation-- Iran -- Case studies.

موضوع: کتاب‌های درسی - ایران - نمونه‌پژوهی.
موضوع: Textbooks-- Iran -- Case studies.

شناسه افزوده: محسنی‌آهویی، ابراهیم، ۱۳۵۵ -

شناسه افزوده: دانشگاه آیت‌الله العظمی بروجردی (ره).

رده‌بندی کنگره: LB۱۵۵۶/۷

رده‌بندی دیویی: ۳۷۲/۹۵۵

شماره کتابشناسی ملی: ۸۵۶۷۶۰۶

نام کتاب "جامعه‌پذیری سیاسی در کتب درسی دوره ابتدایی"

نویسنده: دکتر رضا کاوند، دکتر ابراهیم محسنی‌آهویی.

ویراستار فنی: دکتر ناصر پورحسن.

طراح جلد: زهرا منصوری مبارکه.

تاریخ انتشار: ۱۴۰۰-پاییز.

شمارگان: ۱۰۰۰

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۹۸۴۰۶-۶-۵

ناشر: انتشارات دانشگاه آیت‌الله العظمی بروجردی (ره).

نوبت چاپ: اول

چاپ و صحافی: آویژه

بها: ۳۵۰,۰۰۰ ریال

مرکز پخش: کیلومتر ۳ جاده بروجرد - خرم آباد، دانشگاه آیت‌الله العظمی بروجردی (ره)

تلفن: ۰۶۶-۴۲۴۶۸۳۲۰

مسئولیت صحت مطالب کتاب برعهده نویسندگان است.

حق چاپ برای ناشر محفوظ است.

فهرست مطالب

.....	فهرست مطالب	أ
.....	مقدمه	۱
.....	فصل اول: مباحث نظری و رویکردی	۵
.....	۱- حوزه و روش مطالعاتی	۱۰
.....	۱-۱- حوزه تمرکز	۱۰
.....	۱-۲- روش مطالعه	۱۰
.....	۱-۲-۱- تحلیل محتوا	۱۱
.....	۲-۲-۱- تحلیل گفتمان	۱۱
.....	۳-۲-۱- نشانه‌شناسی	۱۱
.....	۴-۲-۱- روش‌های مطالعات راهبردی و خط‌مشی	۱۱
.....	۵-۲-۱- فراتحلیل	۱۲
.....	فصل دوم: مؤلفه‌های اثرگذار بر جامعه‌پذیری سیاسی	۱۳
.....	۱-۲- تمدن نوین اسلامی	۱۴
.....	۲-۲- مؤلفه‌های جامعه‌پذیری سیاسی آرمانی در اسناد بالادستی	۱۵
.....	۳-۲- سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ هجری شمسی	۱۵
.....	۴-۲- قانون اهداف و وظایف وزارت آموزش و پرورش	۱۷
.....	۵-۲- ابلاغ سیاست‌های کلی ایجاد تحول در نظام آموزش و پرورش کشور	۱۸
.....	۶-۲- برنامه درسی ملی (طرح جامع تحول بنیادین برنامه‌های درسی و تربیتی)	۲۰
.....	فصل سوم: تجربه کشورهای در زمینه جامعه‌پذیری سیاسی	۲۱
.....	۱-۳- سیاست‌های جامعه‌پذیری سیاسی در مدارس کانادا	۲۱
.....	۲-۳- استرالیا: یک گام به عقب: آموزش معلمان	۲۳

۳-۳	تأثیر اتوریته پادشاهی بر فرهنگ سیاسی انگلستان	۲۴
۴-۳	شکست‌های سیاسی پی‌آی آلمان و جامعه‌پذیری سیاسی شهروندان	۲۵
۵-۳	محوریت قانون در فرهنگ سیاسی در فرانسه	۲۵
۶-۳	تأثیر فرهنگ کهن بر فرهنگ سیاسی در هند	۲۶
شهروندان	در معرض آماج رخداد‌های سیاسی در روسیه	۲۶
۷-۳	تأثیر ایدئولوژی دولتی و فرهنگ باستان بر فرهنگ سیاسی در چین	۲۷
۲۹	فصل چهارم: تحقیقات انجام‌شده در ایران	
۳۳	فصل پنجم: تحلیل مضمون کتاب‌های درسی دوره ابتدایی	
۱-۵	کتاب فارسی بخوانیم دوم ابتدایی	۳۳
۲-۵	کتاب فارسی دوم ابتدایی	۳۴
۳-۵	کتاب هدیه آسمانی دوم ابتدایی	۳۵
۴-۵	کتاب مطالعات اجتماعی سوم ابتدایی	۳۵
۵-۵	کتاب فارسی سوم ابتدایی	۳۶
۶-۵	کتاب تعلیمات دینی چهارم دبستان	۳۶
۷-۵	کتاب فارسی چهارم ابتدایی	۳۷
۸-۵	کتاب تعلیمات مدنی پنجم ابتدایی	۳۸
۹-۵	کتاب تاریخ پنجم ابتدایی	۴۰
۱۰-۵	کتاب فارسی پنجم ابتدایی	۴۱
۱۱-۵	کتاب فارسی ششم ابتدایی	۴۱
۱۲-۵	کتاب مطالعات ششم ابتدایی	۴۲
۱۳-۵	کمیت مقولات جامعه‌پذیری سیاسی در فهرست مطالب کتاب‌های فارسی و تعلیمات اجتماعی دبستان	۴۴
۱۴-۵	۱-۴-۵ قالب‌های متنی	۴۵
۱-۱۴-۵	دلالیت صریح	۴۵
۲-۱۴-۵	دلالیت ضمنی	۴۵
۱۵-۵	تحلیل بازنمایی بصری	۴۷
۵۵	فصل ششم: نسبت واقعیت‌ها با آرمان‌ها	
۱-۶	جامعه‌پذیری سیاسی مطلوب	۵۵
۲-۶	مؤلفه‌های جامعه‌پذیری سیاسی مطلوب	۵۵
۳-۶	بررسی تجربه کشورها در زمینه جامعه‌پذیری سیاسی	۵۶
۴-۶	بررسی تحقیقات انجام‌شده در ایران	۵۶

۵۶	۵- تحلیل داده‌های کتب درسی ابتدایی
۵۷	۶- تطبیق مؤلفه‌های وضعیت مطلوب و وضعیت موجود
	۶-۷- مقایسه ارتباط مؤلفه‌های جامعه‌پذیری سیاسی استخراج‌شده از کتاب‌های دوره دبستان و اسناد بالادستی
۵۹	۶-۸- مؤلفه‌های جامعه‌پذیری سیاسی موجود در کتاب‌های درسی که در اسناد بالادستی وجود ندارند
۶۰	۶-۹- مؤلفه‌های جامعه‌پذیری سیاسی موجود در اسناد بالادستی که در کتاب‌های درسی مورد توجه واقع نشده است
۶۳	فصل هفتم: پیشنهادات راهبردی
	متغیرهای چهارگانه سوات (SWOT) در زمینه موضوع وضعیت جامعه‌پذیری سیاسی در کتاب‌های دوره دبستان
۶۴	۷-۱- نقاط قوت
۶۴	۷-۱-۱- تمرکز بر میهن‌دوستی و ملی‌گرایی
۶۴	۷-۱-۲- تمرکز بر ارزش‌های الهی و اجتماعی
۶۴	۷-۱-۳- تمرکز بر وحدت و همگرایی
۶۴	۷-۱-۴- نسبت بالای دال‌های حاوی دلالت ضمنی
۶۴	۷-۱-۵- توجه به توسعه تفکر انتقادی
۶۵	۷-۲- نقاط ضعف
۶۵	۷-۲-۱- فقدان رویکرد جهانی‌شدن
۶۵	۷-۲-۲- فقدان رویکرد چندفرهنگی‌گرایی (ارتباطات بین‌فرهنگی)
۶۵	۷-۲-۳- فقدان رویکرد رخدادمحوری
۶۵	۷-۲-۴- وجود دال‌های حاوی مدلول صریح (به‌ویژه قالب‌های امری)
۶۶	۷-۲-۵- تقویت اروپا و آمریکا محوری
۶۶	۷-۳- فرصت‌ها
۶۶	۷-۳-۱- گستردگی حوزه بازنمایی بصری در کتاب‌های دوره دبستان
۶۶	۷-۳-۲- آشنایی با ساختار سیاسی و نهادهای حاکمیتی
۶۶	۷-۳-۳- دانش و مهارت توسعه‌یافته دانش‌آموزان
۶۷	۷-۳-۴- یکپارچه‌سازی نهادی / برنامه‌ای / عملکردی
۶۷	۷-۴- تهدیدها
۶۷	۷-۴-۱- توسعه ناسیونالیسم و تضاد فرهنگی حاصل از تمایز میهن
۶۷	۷-۴-۲- سرگشتگی نشانه‌ای (دلالت ضمنی حاد در کتاب‌ها)
۶۸	۷-۴-۳- عدم رعایت اصل عینیت مدلول‌ها
۶۸	۷-۴-۴- اثرپذیری غیرقابل کنترل از رخدادها

مقدمه

این کتاب، تلاشی برای نشان دادن اهمیت مجموعه مرکب نوشتار، تصاویر، ابعاد و جایگاه مجموعه‌ای از نشانه‌ها بر فرآیند جامعه‌پذیری سیاسی به‌عنوان یکی از کارکردهای اصلی محتوای رسمی آموزشی، از بُعد نشانه‌شناسی است. برجسته‌سازی ایالات متحده / ایران در یک تصویر از کره زمین در کتاب درسی جغرافیا، استفاده از یک تصویر مناسب / نامطلوب از رهبر کبیر انقلاب در ابتدای کتب درسی و درج یا عدم درج نام خلیج فارس بر روی تصاویر نقشه ایران، گذشته از اینکه دلالت ضمنی مؤثر نشانه‌شناسانه دارد، به‌عنوان بخشی از ساز و کار جامعه‌پذیری سیاسی یک‌سایه افراد جامعه، نقشی محوری دارد. بیش و پیش از هر چیز، بایستی به یاد داشته باشیم که تأثیرات چنین نشانگان و دلالت‌های آن، صرف نظر از عمدی یا ناخواسته بودن عاملان و نویسندگان، بایستی با تمرکز صرف بر اثرات احتمالی، نه تمرکز بر نیت تهیه‌کنندگان آن، مورد توجه قرار گیرد. بنابراین یافته‌ها و توصیه‌های حاصل از مطالعات نشانه‌شناختی در این کتاب را نیایستی در سطح نقد نظام آموزشی کشور فروکاست. هدف اصلی در اینجا، نشان دادن اهمیت نشانگان و دلالت‌های متکثر آنها و همچنین راه‌هایی است که دلالت‌های ضمنی هر نشانه، خود را از طریق آن به مخاطب متن عرضه می‌کند.

این کتاب محصول یک کار تیمی بلندمدت با دغدغه تأثیرات محتوای آموزشی رسمی بر جامعه‌پذیری سیاسی است که به صورت مطالعه آزاد انجام شده است و به همین دلیل از نظر حقوقی، ذی‌نفعی شخصی یا نهادی به جز نام نویسندگان آن ندارد.

روش مطالعه در این کتاب، تحلیل مضمون، تحلیل محتوا و نشانه‌شناسی است. با این حال، از آنجا که هدف نهایی بررسی، سنجش نسبت محتوای کتب درسی آموزش رسمی کشور با گفتمان معیار است، جهت بررسی گسترده مجموعه عوامل محیطی مؤثر بر محتوای آموزشی، در این کتاب از سازوکارهای "تحلیل استیمر" به‌عنوان زمینه تحلیل راهبردی نیز استفاده شده است.

نتیجه این تلاش‌ها ارائه یک بسته پیشنهادی یا راهبردی است که بر اساس آن مهم‌ترین الزامات برای بهبود محتوای درسی ارائه شده است. لازم به ذکر است که در طول تحقیق و نگارش این کتاب و مراحل تنظیم آن برای انتشار، شاهد تغییرات مستمر محتوای کتاب‌های درسی بوده‌ایم و این تغییرات را مدنظر

داشته‌ایم. با این حال، آنچه به‌ویژه در فصل‌های تحلیل مضمون به آن اشاره شده است را می‌توان به‌عنوان الگوهایی از نحوه رمزگشایی دلالت‌های ضمنی در نظر گرفت. به عبارت دیگر، این کتاب، فراتر از توجه به مصادیق عینی، عمدتاً در صدد نشان دادن جلوه‌های استدلالی در قالب‌هایی شبیه به مطالعه موردی، نه راهنمای عملی، برای تصحیح محتوای خاص از کتب آموزشی است.

مفهوم جامعه‌پذیری سیاسی

در اصطلاح علمی، جامعه‌پذیری سیاسی به معنای مطالعه فرآیندهای توسعه‌یافته‌ای است که افراد را، در همهٔ سنین، قادر به «شناخت، نگرش، باور و رفتار سیاسی» می‌کند. (پاول و کوارت، ۲۰۰۳) جامعه‌پذیری سیاسی راجع به فرایند آموزشی‌ای است که باعث انتقال هنجارها و رفتارهای قابل پذیرش برای یک نظام سیاسی از نسلی به نسل دیگر می‌شود. از طریق این کارکرد، افراد در یک فرهنگ سیاسی هدایت می‌شوند و تمایلات آنها به‌سوی یک گرایش سیاسی شکل می‌گیرد. (وارکی، ۲۰۰۳)

کارگزاران جامعه‌پذیری سیاسی عبارتند از: خانواده، رسانه‌های گروهی، مدارس، گروه همالان، رهبران و نهادهای سیاسی، و دین. (بکر، ۱۹۷۵)

مدرسه، و در نگاه کلان‌نگر، آموزش و پرورش، وظایفی مانند آموزش وطن‌دوستی، کارکرد حاکمیت سیاسی، روش ارتباطات حاکمیت با مردم، نظام‌های سیاسی و احزاب سیاسی را به عهده دارد. هدف همهٔ این آموزش‌ها، ایجاد هویت هنجارمند سیاسی است. بدیهی است این هنجارمندی، بی‌ربطه با زمینهٔ سیاسی جامعه نیست و از این رو می‌توان کارکرد جامعه‌پذیری سیاسی آموزش و پرورش را تلاش برای ایجاد حداقل ارتباط بین ذهنیت شهروندان از نظام سیاسی مطلوب و نظام سیاسی موجود دانست.

فرهنگ سیاسی ایران، توسط تاریخ طولانی قواعد غیردموکراتیک شکل گرفته است. تا قبل از پیروزی انقلاب اسلامی ایران در سال ۱۳۵۷، به جز در دوره‌هایی محدود، همه حاکمیت‌های سیاسی در ایران، حاکمیت‌های استبدادی بوده‌اند. از سوی دیگر می‌توان تجربهٔ اقتصادی ویژهٔ ایران پس از انقلاب اسلامی و تلاش فراوان حاکمیت جمهوری اسلامی ایران در جامعه‌پذیری سیاسی شهروندان را دو رخداد مهم دانست. بعد از انقلاب اسلامی ایران، تأثیر نهادهای دینی بر جامعه‌پذیری شهروندان شدت گرفت. همچنین، نظام آموزشی به‌عنوان یک ساز و کار پشتیبان انقلاب اسلامی وارد عمل شد. کتاب‌های درسی علاوه بر توجه به جنبه‌های منفی رژیم شاه، دلالت‌های صریحی بر مخالفت با حکومت‌های ضدایرانی جهان داشتند. به لحاظ نظری، رویکرد سیاسی پس از انقلاب، نوعی تلفیق بین امور اجتماعی و سیاسی ایجاد کرد. این وضعیت که متأثر از مقابله‌ها و تضادهای خارجی، جنگ تحمیلی هشت ساله علیه ایران و مخالفت‌ها و دشمنی‌های بی‌پای ابرقدرت‌ها با اصول انقلاب اسلامی بود، نوعی نگرش سیاسی را برای شهروندان در همه امور ایجاد کرد.